

2013 "אמנות, לאומיות, זיכרון"

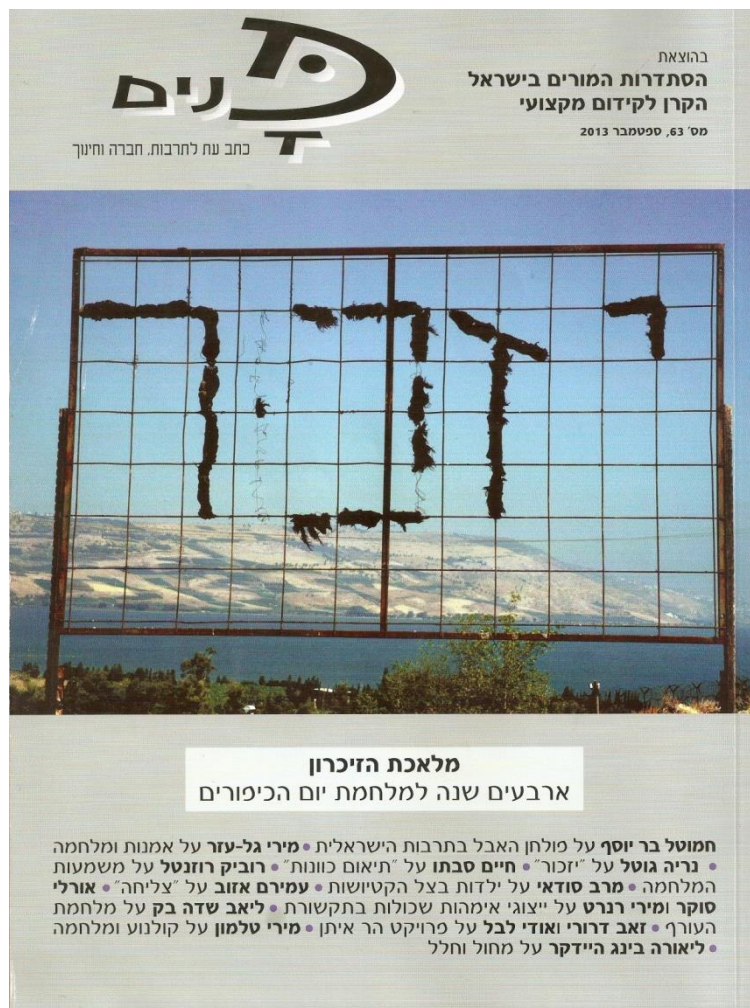
מבטים על זיכרון ושכול באמנות ישראלית

מאת: מירי גל-עזר

גיליון "פנים" כתב עת לתרבות, חברה וחינוך

בהוצאת הסתדרות המורים בישראל הקרן לקידום מקצועי

ספטמבר 2013 גיליון מס' 63 (עמ' 112-122)

המכבים' מוצגת עבודת קיר גדולה של סודאי, "קו 32 א", שלד האוטובוס המפוחם שהתפוצץ, ולידו " [...] מוטלות גופותינו שורה ארוכה ארוכה" (הדי" מוי הפותח את שירו של חיים גורי, באב אלואד שנכתב לילה לאחר נפילתם של הל"ה בגוש עציון) לאחר פיגוע טרור קשה בירושלים.

מרסל ינקו (1895-1984) הוא אמן רב תחומי, צייר ואדריכל שנוולד ברומניה. ב-1915 הגיע לציריך כדי ללמוד אדריכלות. כשפרצה מלחמת העולם הראשונה והוא נותק ממשפחתו, נאלץ לחפש פרנסה שנמצאה לו בקבוצת הדאדא, קבוצה אוונגרדית שפעלה גם נגד המלחמה, בה נעשה חבר בולט. ב-1922 חזר לרומניה, וב-1940 עלה ארצה. הוא עבד ויצר בסגנונות רבים, ובמלחמת העצמאות יצר סדרה גדולה של עבודות בשם "החייל הפצוע", ובנוסף יצר את העבודה "נוקטורנו" 1949 בהשראת הציור "גרניקה". זוהי עבודתו המפורסמת ביותר של פיקסו, והיא ההצהרה הפוליטית החזקה ביותר של פיקסו שצוירה כתגובה מיידית להפצצה המחרידה על העיר הבסקית גרניקה בצפון ספרד, בזמן מלחמת האזרחים בספרד. גרניקה מציג את הסבל והטרגדיה שהמלחמה ממיטה על האזרחים חפים מפשע, ועבודה זו השיגה סטטוס מונומנטאלי ונעשתה סמל עולמי כנגד המלחמה, ומהווה את גילומו של השלום. האם "גרניקה" של פיקסו מתאימה להיות השראה ייצוג מלחמת העצמאות?

בציורו של ינקו מוטל אדם מת העטוף בכד לבן, המוקף בשלוש נשים עומדות המקוננות בזעקות שבר, ושני גברים כפופים מעליו, מלאי צער. מיהו מת זה? האם הוא חייל או אזרח? האם הוא גבר או אשה? הציור הוצג בנובמבר 1948 בתערוכת "אופקים חדשים". ינקו היה בין מארגני קבוצת האמנים שנקראה גם היא בשם זה, ומהדמויות המובילות בה.

לפי מישורי (2013), המבקר החשוב אויגן קולב פירש ציור זה שראה לראשונה בתערוכה זו, כחייל שנפל בקרב: "הקינה הדרמטית על מותו של לוחם, שובה לא רק את העין, אלא גם דוברת באופן בלתי אמצעי אל הרגש" (שם ע' 211, והערה 60). האוצר גדעון עפרת המשיך פרשנות זו של הציור בשנת 1988, 50 שנה לאחר שצויר והוצג, וזיהה אף הוא את המת כלוחם: "זוהי אנדרטה לנופלים, תמצית הקינה של אפוס

רות שלוש יצרה ועבדה במשך 70 שנה בישר-אל. שלוש (2013-1922) נולדה בנירנברג גרמניה ועלתה לארץ בגיל 13. בהיותה בת 16 בלבד החלה לימודיה בבצלאל. היא ציירה את המודרים והמוחלשים, אנשי המעברות, דרי משכנות העוני, פועלים, אסירים, מובטלים, עניים, קשישים, ערבים, בדואים, וגורלן הקשה של נשים. שלוש היתה האמנית היחידה והחלוצה שנמנתה על הזרם של "הריאליזם החברתי", שפעל במקביל לקגון הישראלי הבורגני של "אופקים חדשים". החל ממלחמת העצמאות, ובמלחמות הבאות ציירה מראות חורבן שנוצרו על-ידי המלחמה, ובאינתיפאדה המשיכה להפנות יצירתה לנושאים אלו והזדהתה עם סבל הפלסטינים. תפוסותיה החברתיות והפוליטיות גרמו להדרתה מן הקגון (בלס, 1998).

שלוש כוננה עצמה כאחת מציירות המלחמה הבודדות בשדה האמנות הישראלית שנשלט על-ידי גברים, אך מעולם לא נתמכה על-ידי הממסד הפוליטי או הצבאי. כבר בתערוכת היחיד הראשונה שלה בגלריה מקרא-סטודיו בתל אביב, בקיץ 1949, בצד הנופים, הווי השמירה וההגנה, חיות, נשים עובדות, הציגה רות שלוש נופי מלחמה: "כפר נטוש", "הבית המפוצץ", "רחוב אחרי הפגזה". אלה חזרו לאורך כל יצירתה ארוכת השנים. לעיתים קרובות השתמשה בתצלומים תיעודיים מהם ציירה ורשמה את מראות החורבן של המלחמה. כאן מוצג רישום שלה המבטא את סגנונה הרישומי הבוטח והרגיש, ממלחמת ששת הימים 1967: כלי רכב צבאי הרוס, מופצץ והפוך, שנראה כי בתוכו נפצעו או נהרגו אנשים, עדיין חשוף, לפני שיתכסה בחולות מדבר סיני.

נראה כי הציירת מרב סודאי המציגה את תערוכתה בצד תערוכתה של רות שלוש בגלריה העירונית לאמנות עפולה", היא ממשכת דרכה של רות שלוש. סודאי לקחה על עצמה תפקיד קשה זה של עיסוק בזיכרון ובשכול. היא עוסקת בפיגור עי הטרור ובהפגזות הטילים, ועיסוקה מכוון אידיאולוגית לייצג את נרצחי האיבה והטרור, אזרחי ישראל, כחיילים הנופלים במלחמה. בתערוכה 'דם

המעצבות הראשיות של
"הדת האזרחית" הן מערכות
תרבות ואמנות עתיקות
ומוזרניות: הספרות,
השירה, התיאטרון, הצילום,
הקולנוע והטלוויזיה